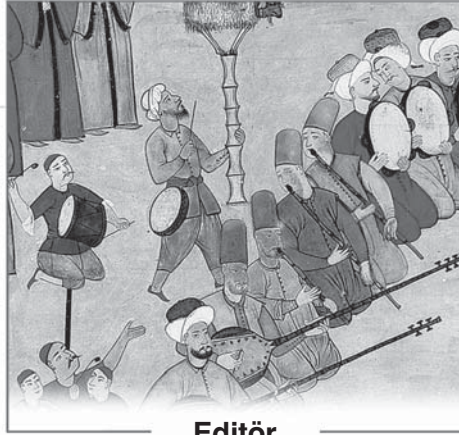

Türk Din Mûsikîsi

EL KİTABI

6.
BASKI

Editör

Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi

Yazarlar

Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi - Prof. Dr. M. Safa Yeprem
Prof. Dr. Fazlı Arslan - Prof. Dr. Ahmet Çakır
Prof. Dr. Hüseyin Akpınar - Doç. Dr. Ayşe Başak Harmancı
Doç. Dr. Erhan Özden - Doç. Dr. Mehmet Tıraşçı
Doç. Dr. Ubeydullah Sezikli - Doç. Dr. Cemal Karabaşoğlu
Doç. Dr. Fatih Koca - Doç. Dr. Mehmet Öncel
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Zinnur Kanık - Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Demirci
Dr. Öğr. Üyesi Selman Benlioğlu - Dr. Can Doğan

Ankara 2021

Türk Din Mûsikîsi El Kitabı

**Genel Editör ve
Proje Yürütücüsü**
Prof. Dr. Eyüp Baş

Editör
Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi

Yazarlar
Prof. Dr. Ahmet Hakkı Turabi
Prof. Dr. M. Safa Yeprem
Prof. Dr. Fazlı Arslan
Prof. Dr. Ahmet Çakır
Prof. Dr. Hüseyin Akpınar
Doç. Dr. Ayşe Başak Harmancı
Doç. Dr. Erhan Özden
Doç. Dr. Mehmet Tıraşçı
Doç. Dr. Ubeydullah Sezikli
Doç. Dr. Cemal Karabaşoğlu
Doç. Dr. Fatih Koca
Doç. Dr. Mehmet Öncel
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Zinnur Kanık
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Demirci
Dr. Öğr. Üyesi Selman Benlioğlu
Dr. Can Doğan

ISBN: 978-605-9247-67-2

6. Baskı
Ocak, 2021 / Ankara
3000 Adet

 Grafiker®
Yayınları
Yayın No: 239
Web: grafikeryayin.com

**Kapak, Sayfa Tasarımı,
Baskı ve Cilt**

 Grafiker®
Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık
Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
1. Cadde 1396. Sokak No: 6
06520 (Oğuzlar Mahallesi)
Balgat-ANKARA
Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx
Faks : 0 312. 284 37 27
E-mail : grafikergrafiker.com.tr
Web : grafikergrafiker.com.tr

Kitaptaki bölümlerin hukuksal ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	9
------------	---

A. DİNÎ MÛSİKÎ

1. MÛSİKÎ / <i>Ahmet Hakkı Turabi</i>	11
2. İSLÂM'DA MÛSİKÎ / <i>Mehmet Tıraşcı</i>	14
a. Kurân-ı Kerîm'de Mûsikî Konusu.....	15
(1) Mûsikînin Aleyhinde Yorumlanan Âyetler.....	15
(2) Mûsikînin Lehinde Yorumlanan Âyetler.....	16
b. Hadislerde Mûsikî Konusu.....	18
(1) Hadislerden Bazı Örnekler.....	18
(2) Hadislerde Mûsikî Konusuna Dair Bazı Değerlendirmeler.....	19
c. İslâm Tarihinde Mûsikî Anlayışına Etki Eden Bazı Faktörler.....	20

3

B. TÜRK MÛSİKÎSİ TARİHİ

1. İSLÂM'DAN ÖNCE TÜRKLER'DE MÛSİKÎ / <i>Mustafa Demirci</i>	25
a. Altay Dönemi Türk Müzik Kültürü.....	25
b. Hunlar Dönemi Türk Müzik Kültürü.....	27
c. Göktürkler (Kök Türkler) Dönemi Türk Müzik Kültürü.....	27
d. Uygurlar Dönemi Türk Müzik Kültürü.....	28
2. İLK DÖNEM İSLÂM DÜNYASINDA MÛSİKÎ ÇALIŞMALARI / <i>Ahmet Hakkı Turabi</i>	30
a. Câhiliye Dönemi.....	30
b. Hz. Peygamber ve Dört Halîfe Dönemi.....	31
c. Emevîler Dönemi.....	33
d. Abbâsîler Dönemi.....	35
(1) Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî.....	36
(2) İbrâhim el-Mevsîlî.....	37
(3) İshâk el-Mevsîlî.....	37
(4) İbnü'l-Müneccim.....	38
(5) İbn Câmî'.....	38
(6) İhvân-ı Safâ.....	39

(7) el-Kindî.....	39
(8) el-Fârâbî.....	40
(9) İbn Sînâ.....	40
3. 11.-14. YÜZYILLAR ARASINDA MÛSİKÎ / <i>Mehmet Öncel - Fazlı Arslan</i>	43
4. OSMANLILAR DÖNEMİNDE MÛSİKÎ.....	48
a. 15. Yüzyıl / <i>Ubeydullah Sezikli</i>	48
b. 16. Yüzyıl / <i>Zinnur Kanık</i>	50
c. 17. Yüzyıl / <i>Hüseyin Akpınar</i>	53
d. 18. Yüzyıl / <i>Cemal Karabaşoğlu</i>	57
e. 19. Yüzyıl / <i>Selman Benlioğlu</i>	63
f. 20. Yüzyıl / <i>Mehmet Öncel</i>	69
5. İSTANBUL'DA MÂBED MÜZİĞİ GELENEĞİ / <i>M. Safa Yeprem</i>	87
a. Yahûdiler.....	87
b. Süryânîler.....	87
c. Rumlar.....	88
d. Ermenîler.....	89
e. Presbiteryenler.....	89

C. TÜRK DİN MÜSİKİSİ FORMLARI

1. CÂMÎ MÛSİKÎSİ / <i>Fatih Koca - Ahmet Hakkı Turabi</i>	91
a. Kurân-ı Kerîm Tilâveti.....	93
b. Ezân.....	95
c. Kâmet.....	103
d. Salâ.....	103
e. Tekbîr.....	111
f. Salât-ı Ümmiye.....	112
g. Telbiye.....	113
h. Cumhur Müezzinliği.....	113
i. Mahfel Tesbîhler/Mahfel Sürmesi.....	114
j. Cumâ Hutbesi ve Gülbankı.....	115
k. Tardiyeye.....	115
l. Terâvih Tertibi.....	116
m. Temcîd ve Münâcât.....	120
n. Tesbîh.....	121
o. İstiğfâr.....	122
p. Mevlid.....	122

q. Muhammediye.....	125
r. Ta'rif.....	125
s. Ferâciye.....	126
t. Mirâciye.....	128
u. Regâibiye.....	129
2. TEKKE MÛSİKÎSİ / <i>Ahmet Çakır</i>	133
a. İsm-i Celâl.....	134
b. Durak.....	134
c. Mersiye.....	136
d. Nefes.....	139
e. Deyiş.....	141
f. Mevlevî Âyini.....	142
g. Savt.....	150
h. Salât-ı Kemâliye.....	151
i. Nevbe/Nevbet.....	152
j. Gülbak/Gülbang.....	153
3. CÂMÎ VE TEKKE MÛSİKÎSİ ORTAK FORMLARI / <i>Ahmet Hakkı Turabi - Fatih Koca</i>	155
a. Na't.....	155
b. Kasîde.....	155
c. Tevşîh.....	156
d. İlâhî.....	157
e. Şuğul.....	159

D. TÜRK MÛSİKÎSİ NAZARİYATI

1. SES EĞİTİMİ / <i>Can Doğan</i>	161
a. Ses ve Sesin Oluşumu.....	161
b. Sesin Özellikleri.....	161
(1) Sesin Fizikî Özellikleri.....	161
(2) Sesin Âhenk Özellikleri.....	162
c. İnsan Sesinin Oluşumu.....	163
(1) Algılayan Sistem.....	163
(2) Harekete Geçiren Sistem.....	163
(3) Titreşen Sistem.....	163
(4) Yankılayan Sistem.....	163
d. Ses Bilimi.....	163
e. Sesin Oluşumunda Rol Oynayan Organlar.....	163
f. Sesin İşitilmesinde Rol Oynayan Organlar.....	165

g. Sesleri Nasıl İşitiriz?	165
h. İnsan Sesinin Müzik Eğitimindeki Önemi	165
(1) Ses Türleri	166
(2) Ses Bölgeleri	166
(3) Mutasyon Döneminde Sesin Değişim Gelişim ve İşleyiş Özellikleri	166
(4) Ses Sağlığı	167
2. NOTA VE MÜSİKÎ İŞARETLERİ / <i>Erhan Özden - Başak Harmancı</i>	169
a. Temel Müzik İşaretleri	170
(1) Porte	170
(2) Nota Değerleri	171
(3) Nokta	172
(4) Anahtar	173
(5) Ölçü	173
(6) Usûl Rakamı	174
(7) Bağlar	174
(8) Durgu (Puandorg)	175
(9) Değiştirme İşaretleri	175
(10) Tekrar İşareti (Röpriz)	177
(11) Dolap	177
(12) Senyo	177
(13) Da Capo (D.C.)	178
(14) Koda	178
3. MAKAMLAR VE ÖRNEK ESERLER / <i>Başak Harmancı</i>	184
a. Arel-Ezgi-Uzdilek Nazarî Sistemi	184
b. Arel-Ezgi-Uzdilek Sisteminde Dörtlü ve Beşli Kalıpları	186
c. Dizi ve Makam Kavramı	196
d. Makamlar	198
(1) Rast Makamı	198
(2) Uşşak Makamı	201
(3) Bayâtî Makamı	202
(4) Hüseyinî Makamı	204
(5) Nevâ Makamı	206
(6) Hümâyün Makamı	207
(7) Hicaz Makamı	210
(8) Uzzâl Makamı	211
(9) Kürdî Makamı	212
(10) Sûznâk Makamı	213

(11) Hüz zam Makamı.....	214
(12) Segâh Makamı.....	215
(13) Hicazkâr Makamı.....	217
(14) Bûselik Makamı.....	218
(15) Acemaşîran Makamı.....	220
(16) Sabâ Makamı.....	222
(17) Eviç Makamı.....	223
(18) Mâhur Makamı.....	224
(19) Nihâvend Makamı.....	225
4. TÜRK MÜZİĞİNDE USÛLLER / <i>Başak Harmancı</i>	227
a. Nim Sofyan.....	228
b. Semâî.....	228
c. Sofyan.....	228
d. Türk Aksağı.....	229
e. Yürük Semâî.....	229
f. Devr-i Hindî.....	229
g. Düyek.....	229
h. Aksak.....	229
i. Evfer.....	230
j. Raks Aksağı.....	230
k. Aksak Semâî.....	230
DÎNÎ MÜSİKÎ REPERTUVARI /	
<i>Ahmet Hakkı Turabi - Başak Harmancı</i>	233
DİZİN	339
YAZAR ÖZGEÇMİŞLERİ	347

f. 20. Yüzyıl

Mehmet Öncel

20. Yüzyıl Dini Müsikî

19. yüzyılın başında (1826) “Mehterhâne”nin kapatılarak yerine kurulan “Mızıkâ-i Hümayun” ile resmileşen batı müziği etkisi, sarayın da ilgisiyle daha da güçlenmiş ve Türk Müziği’nin zayıflamasına sebep olmuştur. 20. yüzyılda Türk müsikîsi ve özelde dinî müsikî önceki yüzyıla nazaran menfi yönde ziyadesiyle etkileneceği pek çok engelle karşı karşıya kalmıştır.

Osmanlı, bu asırda içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtulabilmek adına gerek ıslahat hareketleri gerekse fikir akımlarına dair büyük gayret içerisinde olmuştur. Bilhassa Sultan II. Abdülhamid Han’ın 33 yıllık dengeli, kuşatıcı, kapsayıcı politikası devleti ayakta tutmuş; savaşlar, milliyetçilik hareketleri, siyasi baskılar ve mütârekeler neticesinde Osmanlı, maalesef ne tebaası ne de topraklarının büyük kısmının elden çıkmasına engel olmamıştır.

1919’da İstanbul’un İngilizler tarafından işgalini müteâkiben başlayan Millî Mücâdele ve akabinde 29 Ekim 1923’te cumhûriyetin ilanı ile yeni Türkiye’nin oluşum süreci başlamıştır. Hilafetin Kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve ardından Harf Devrimi’nin yapılması geleneksel müsikî ile irtibatı koparmayı hızlandırmıştır. Ayrıca 30 Kasım 1925’te toplumun en önemli manevi dinamiği olan tekke ve zaviyelerin kapatılması, dinî müsikîmize olumsuz yönde tesir etmiştir. Artık uzunca bir müddet müsikîmiz, bireysel gayretlerle devam etmiştir.

İbadet dilinin Türkçe’ye çevrilme gayreti çerçevesinde 1932’de ülkenin 7 seçkin hâfızı Dolmabahçe sarayında çağrılarak, ezanlar “**Tanrı uludur**” şeklinde **Türkçe** okutulmaya başlamıştır. 3 Şubat 1932 tarihinde Ayasofya’da bir kadir gecesinde Türkçe Kur’ân’lar; müteakiben bayram tekbiri dahi Sadettin Kaynak, Hâfız Kemal, Hâfız Burhan, Hâfız Rıza, Beylerbeyli Fahri tarafından radyolarda naklen Türkçe okunmuştur. Sadettin Kaynak’a Türkçe Ezan okuyuşu plak yaptırılmıştır. 1938’te Gazi Mustafa Kemal’in vefatıyla yerine geçen İsmet İnönü’nün dönemi 1950 yılına kadar sürmüştür; 1950’de Cumhurbaşkanı Celal Bayar, başbakan Adnan Menderes’le yeni bir yönetim anlayışı gelmiştir Ezanın 1932’den beridir Türkçe okutulması, bu iktidarla birlikte sona ermiş ve ezan Arapça okutulurak aslına dönmüştür.

1914 yılında Maarif Nezareti’nce “**Darülelhan**” 1926’ya kadar bazı sorunlarla birlikte Türk Müsikîsi eğitimi vermiştir. Kurumun başlıca öğretim

kadrosu: Ali Rıfat Çağatay, Tanburi Cemil, Zekâizâde Ahmet Irsoy, Leon Hancıyan, Abdülkadir Töre, Rauf Yekta Bey, Refik Fersan, Udi Sedat Öztoprak, Santuri Ziya Bey, Neyzen Emin Dede, İsmail Hakkı Bey (Aksoy). Bu müessesenin mûsikîmize dair en büyük hizmeti **Darülelhan Tespit ve Tasnif Heyeti**'nin neşrettikleri eserlerdir. *Darülelhan Külliyyâtı* adıyla 180 yaprak nota, 7 mecmua ve Anadolu'daki türkülerin derlendiği 7 defterdir. Bu heyet, 1933 yılından itibaren neşrettikleri "**Bektaşî Nefesleri, Mevlevî Âyinleri, İlahiler, Tevşihler, Duraklar**" dinî ve klasik eserlerin notalarıyla günümüze aktarılmasında çok önemli rol oynamıştır.

Ankara'da **Riyaset-i Cumhur Fasil Heyeti** kurulmasına rağmen radyolar-da 1927-1934 yılları arasında Türk Mûsikîsi yayınlarına yer verilmemiştir. Bu süreçte makam mûsikîmizin artık Batı'nın tonalite mûsikîsiyle mezcedilmiş yeni bir ulusal müzik dilinin oluşturulması adına büyük gayretler sarfedilmiştir. Her ne kadar sentez gibi gösterilmeye çalışılsa da, halk nezdinde pek kabul görmemiştir. Bunun gerçekleşmesi adına devlet eliyle çok büyük faaliyetlerde bulunulmuştur. Halk bir müddet müziği Mısır, Suriye ve Irak radyolarından dinlemiştir. Arabî müzikle yoğrulan bu nesil, sonraki dönemde Arabesk türünü yadırgamayacaktır. İlaveten klasik olarak tabir edilen mûsikîlerin yerine daha hafif Türk Sanat Müziği, Hafif Müzik, Piyasa müziği gibi isimlendirmelerle çeşitli müzik türleri ortaya çıkmıştır. 70'li ve 80'li yıllarda pop müziği, halk müziği ve arabesk müzik halk arasında oldukça yaygın bir şekilde dinlenmeye başlanmıştır. Yaklaşık yarım asır Türk Mûsikîsi ve dini mûsikî, kişisel çaba ve dernekler aracılığıyla varlığını sürdürmüştür.

1943'te **İstanbul Belediye Konservatuvarı** ve 1975'te kurulan **Türk Müziği Konservatuvarı** aracılığıyla Türk Mûsikîsi eğitimine geçilir. Daha sonra Devlet Klasik Türk Müziği Korosu kurularak faaliyetlerine başlar. 20. yüzyılın son çeyreği gerek Türk mûsikîsi gerekse dini mûsikînin korunması ve gelişimi adına mühimdir. Açılan pek çok konservatuvar ve müzik eğitimi veren dernekler, vakıflar, akademiler vb. sivil toplum kuruluşları dini mûsikîmizin günümüze kadar gelmesine katkı sağlamıştır. Bu dönemde **TRT** ve **Kültür Bakanlığı**'na bağlı olarak Halk müziği, Klasik Türk Müziği ve Dini Mûsikî koroları kurulmuştur. İlaveten halk eğitim merkezleri ve belediyeler bu hususta aktif olarak hizmetler sunmaktadır.

İmam Hatip Liseleri'nde verilen dînî mûsikî dersleri; ayrıca 20. yüzyılın sonlarına doğru İlahiyat Fakülteleri bünyesinde kurulan Türk Din Musikisi anabilim dallarının hocaları gerek lisans gerek lisansüstü verdikleri dersler ve yetiştirdikleri mûsikîşinâs akademisyenlerle dini musikinin terakkisi ve gelişmesi konusunda oldukça oldukça fedakâr ve cefakâr gayretler göster-

diler. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde **Dr. Nuri Özcan**, Ankara üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde **Dr. Ruhi Kalender** hocaları hayırla yâdetmek gerekmektedir.

20. yüzyılın ilk yarısında mûsikî nazariyesine dair Şeyh Celaleddin Efendi, Hüseyin Fahreddin Dede ve Şeyh Ataullah'ın yaktığı meşaleyi Rauf Yekta Bey sürdürmüştür. Daha sonra Hüseyin Sadeddin Arel, Suphi Ezgi ve Salih Murat Uzdilek'in Türk Müziği için sistem arama gayretleri neticesinde bugün kullanılan "**Arel-Ezgi-Uzdilek**" sistemi ortaya çıkmıştır. Bu yüzyılda Türk müziğine hizmet eden binlerce isim zikredilebilir ancak burada bilhassa dînî mûsikî özelinde etkili olmuş hocalık vasfıyla da temayüz etmiş mûsikîşinâslardan bahsedeceğiz:

Muallim İsmail Hakkı Bey (1866-1927)

Balat'ta doğdu. İlk tahsilinin ardından okula devam etmemiştir. Mahalle camiinde okuduğu güzel ezanlarda dikkati çekmiştir. Hünkar müezzinin önerisi ile saraya alınmış, ilk ciddi mûsikî eğitimine burada başlamıştır. Hocaları Suyolcu Latif, Zati Bey ve Guatelli'dir. Önce Müezzin-i şehriyârî, ardından **sermüezzîn** oldu. İzzettin Hümayi ile **Mûsikî-i Osmâni Cemiyeti**'ni kurdu. Darüelhan'da hoca oldu ve **Türk Müsikîsi Eserlerini Tasnif ve Tespit Heyeti**'nde görev yaptı. Türk mûsikîsinin hemen hemen bütün formlarına dair yaklaşık 2000 civarında eser bestelemiştir; "**Mâhurhan**" isimli bir makam terkip etmiştir. *Mahzen-i Esrâr-ı Mûsikî yahut Teganniyât-ı Osmânî, Solfej ve Nota Dersleri, Usûlat, Solfej, Makâmât ve İlaveli Nota Dersleri, Mûsikî Tekâmül Dersleri, Zeybek Oyun Havaları* adlı kitapları neşredilmiştir. Rast İstiklal Marşı, üç yıl boyunca resmi kurumlarda okunmuştur. Eviç "*Kullarında yok sana layık meta*" ramazan ilahisi en çok bilinen eserlerindedir.

Rauf Yektâ Bey (1871-1935)

İstanbul Aksaray'da doğdu. Küçük yaşta hem annesini hem de babasını kaybetti. Altunizadeler ailesi tarafından himaye edilen Rauf Yekta muhtelif kurum ve kuruluşlarda görev aldı. Arapça, Farsça ve Fransızca'yı iyi derecede öğrenmiştir. Araştırma ve çalışmalarıyla Türk müzikolojisinin en önemli simalarından birisidir. Hocaları Zekai Dede, Beylerbeyi Camii Başmüezzini Osman Efendi, Bolahenk Nuri, Hâfız Ahmed Irsoy, Şeyh Mehmed Celâleddin Dede, Salih Zeki Bey, Şeyh Ataullah Dede'dir. Bir **8'li içinde 24 eşit olmayan aralığı 25 perde** ile açıklayan ilk kişidir. **Mevlevî** dervîşi olan Rauf Yekta, tanbur ve ney icra ederdi. Mûsikîye dair 400 kûsür makale ve pek çok kitap kaleme almıştır. Talebeleri Kemal Batanay, Sadeddin Heper, Burhaneddin Ökte, Gavsi Baykara, Mesud Cemil, Zeki Arif

Ataergin, Vecihe Daryal, Emin Yazıcı, Halil Can, Suphi Ziya Özbekkan vd. Rauf Yekta'nın peşrev, kar, beste, semâî, şarkı, marş, mevlevî âyini ve ilahi formlarında 50 bestesi vardır. Bilinen en meşhur eserleri yegah mevlevî ayini, rast milli tekbiri, mahur peşrev ve bayati-araban saz semâîsidir.

Zekâîzâde Hâfız Ahmed Irsoy (1869-1943):

Eyüp'te doğdu. Zekai Dede'nin oğludur. Küçük yaşta hâfızlığını tamamladı. Kıraat-i seb'a, aşere, takrip, Arapça ve İslami ilimlere dair eğitim alır. Mûsikîye dair ilk eğitimini babasından alır. Hüseyin Fahreddin Dede'den ney ve Farsça, Emin Yazıcı'dan hamparsum, Rauf Yekta'dan Batı notasını öğrenmiştir. Darüşşafaka'da yarım asır mûsikî ve Kur'ân-ı Kerîm hocalığı yapmıştır. Ayrıca Hasip Efendi Camii'nde imam hatiplik yapmıştır. Darülelhan'da usul ve ilahiyat derslerini vermiştir. Son olarak Tarihi **Türk Mûsikîsi Eserlerini Tasnif ve Tesbit Heyeti** üyeliği yapmıştır. Talebeleri Rauf Yekta, Münir Nurettin Selçuk, Emin Yazıcı, Şevki Uludağ, Şerif Muhiddin Targan, Zeki Arif Ataergin, Hâfız Kemal Batanay, Emin Kılıç, Sadeddin Kaynak gösterilebilir. Mûsikînin hemen hemen her formunda eser besteleyen Hâfız Ahmed'in günümüze 50 civarı eseri günümüze ulaşmıştır. Bayati "*Münâdîler nidâ eyler*", nikriz "*Âşıklar sâdıklar*" ve segâh "*Hak şerleri hayreyler*" ilahileri en çok bilinen besteleridir.

Hüseyin Sadettin Arel (1880-1955):

İstanbul Vefa doğumludur. İlk tahsilini İstanbul'da ardından babasının memuriyeti sebebiyle İzmir'de tamamlamıştır. İstanbul Mekteb-i Hukuk-i Şâhâne'yi birincilikle tamamlamış; mûsikîye dair **İstanbul Belediye Konservatuarı**'nda ilmi kurul reisliği, Filarmoni ve **İleri Türk Mûsikîsi Derneği**'nin kuruculuğu yapmıştır. Mûsikîye küçük yaşta mandolin ile başladı; Şeyh Cemal Efendi, Udi Şekerci Cemil, Hüseyin Fahreddin Dede'den dersler aldı. Arel Türk Mûsikîsi'nin korunması adına gerek telif gerekse nazari modelleme açısından çok büyük katkı sağlamıştır. Bugün **24 sesli "Arel-Ezgi-Uzdilek"** sisteminin kurucusudur. Talebeleri arasında Mesud Cemil, Fahri Kopuz, Ruşen Kam, Kemal Batanay, Kemal İlerici, Ferit Alnar vd gösterilebilir. *Şehbâl, Türklük ve Mûsikî Mecmuası* dergilerinin kurucusudur. *Türk Mûsikîsi Nazariyatı, Türk Mûsikîsi Kimindir?* gibi pek kıymetli eserler telif etmiştir. **Lalegül** ve **Ferahnüma** makamlarını terkîp etmiştir. Mûsikîye dair 2000'in üzerinde hemen hemen her formda eser bestelemiştir. Dini mûsikî formlarına ait 51 mevlevî âyini, 108 durak, çok sayıda ilahi bestelemiştir.

Suphi Ezgi (1869-1962):

İstanbul Üsküdar doğumludur. Askeri Tıbbiye mezunu; Fransızca, Arapça ve Farsça bilen Suphi Ezgi, küçük yaştan itibaren mûsikîye olan istidadını

izhar etmiştir. Okuduğu ilahilerle ve keman icrasıyla dikkatleri çekmiştir. Hocaları Rauf Yekta Bey, Kanuni Hacı Arif Bey, Kolağası Tahsin Bey, Zekai Dede, Halim Efendi, Şeyh Fahreddin Dede, Medeni Aziz Efendi ve Edgar Manas'tır. Türk mûsikîsi repertuvarının korunması ve ses sisteminin oluşmasına büyük katkısı olmuştur. Özellikle **İstanbul Belediye Konservatuvarı Tarihi Türk Mûsikîsi Eserlerine Tasnif ve Tespit Heyeti**'nde bulunarak çok önemli yayınlarda bulunmuştur. *Nazarî, Amelî Türk Mûsikîsi* adlı 5 ciltlik eseri Türk Mûsikîsi adına önemli bir kaynaktır. Bu eserde Nayi Osman Dede'nin Miraciyye'sinin notası bulunmaktadır. 700'den fazla eser besteleyen Suphi Ezgi âyin hariç hemen her formda bestesi vardır; 165 tanesini neşre uygun görmüştür.

Kemal Batanay (1893-1981):

İstanbul'un Fatih ilçesinde doğdu. Küçük yaşta hâfızlığını tamamlayan Kemal Batanay daha sonra Farsça, Arapça sarf, nahiv ve İslami ilimlere dair eğitim almıştır. Üniversite eğitimini 1. Dünya savaşı münasebetiyle tamamlayamamıştır. İstanbul Ticaret Odasında 32 yıl çalıştıktan sonra emekli olmuştur. 1976 senesinde İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı'na hocalığa başlamıştır. Aynı zamanda Kubbealtı'nda da mûsikî hocalığı yapmıştır. Hâfız Ahmed Irsoy, Ahmed Avni Konuk, Suphi Ezgi, Sadettin Arel, Rauf Yekta, Neyzen Emin Yazıcı'dan istifade etti. Kendi döneminin aynı zamanda en önemli hattatları arasında gösterilen Kemal Batanay'ın mevlevî ayini, peşrev, saz semâî, beste, marş, ilahi ve şarkı formunda yaklaşık 54 eseri vardır. Ayrıca Süleyman Çelebi'nin mevlidini bir yarışma vesilesiyle bestelemiştir. Rast "*Dil hanesi pür-nûr olur*" ilahisi meşhurdur.

Sadettin Heper (1899-1980)

İstanbul'un Eyüp semtinde dünyaya geldi. Rüşdiye'den sonra Hâfız Ahmed Irsoy, Rauf Yekta, Emin Yazıcı, Ahmed Avni Konuk, Neyzenbaşı Hakkı Dede'den mûsikî dersleri aldı. Maliye Vekâleti'nde göreve başladı. Hamparsum ve batı notasını iyi derecede öğrendi. Bir müddet **İstanbul Radyosu, İstanbul Konservatuvarı Tasnif ve Tespit Heyeti'nde** görev yaptı. Vefatına kadar da İstanbul Türk Mûsikîsi Devlet Konservatuvarı'nda görev yaptı. Mevlevî ayini, ilahi, peşrev, beste, semâî ve diğer formlara dair yaklaşık 16 eser bestelemiştir. Bend-i buselik makamını tertip etmiştir. En çok bilinen eserleri hisar-bûselik ayini ve müstear "*Sevelim Hazret-i Mevlânâyı*" ilahisidir. Ayrıca 43 adet mevlevî ayininin notasını güfteleriyle beraber neşrettiği *Mevlevî Âyinleri* eserini neşretmiştir. Kani Karaca en önemli talebesidir.

Bekir Sıtkı Sezgin (1936-1996):

İstanbul'da doğdu. İlk ve ortaokulu Isparta ve Muğla'da tamamladı. Babasından Kur'ân tilaveti, mevlid, ilahi, kaside ve ezan; annesinden lâdînî meşk etti. Ortaokulun ardından hıfzını tamamladı ve liseden sonra **İstanbul Belediye Konservatuvarı**'na girdi. Burada Münir Nurettin Selçuk, Nevzat Atlığ, Şefik Gülmeriç, Mesut Cemil gibi üstadlardan ders aldı. **TRT İzmir Radyosu**'nda görev almıştır. Ayrıca dini mûsikîye dair mevlid bahirlerini Hâfız Fahri Tükel, Hâfız Mecid Sesigür, Hâfız Rıza, Hâfız Mahmut Öncü hocalardan meşk etmiştir. Ayrıca Hâfız Hasan Akkuş, Hâfız Sadettin Kaynak, Rakım Elkutlu gibi üstadların eserlerini kendileri ile meşk etmiştir. Türk mûsikîsi ve Türk din mûsikîsine büyük hizmetleri olmuş, üslûb sahibi bir üstadır. Cınuçen Tanrıkörur'a göre Bekir Sıtkı Sezgin, Alaeddin Yavaşça ile Münir Nurettin Selçuk'un mezcedilmiş halidir. 116 bestesi günümüze ulaşmıştır. Hicaz "*Mevlâm sana ersem diye*", rast "*Bu dervişlik yoluna sıdkile gelen gelsin*" ve gerdaniye "*Arif olur derviş olan*" ilahileri çokça okunmaktadır.

Cınuçen Tanrıkörur (1938-2000):

İstanbul Fatih'te dünyaya geldi. Küçük yaşta mûsikî ile hem hal oldu. Ud icrasına tanbur tavrını da katan bir virtüözdür. Bilhassa taksim formunda oldukça ustadır. Hânende, sâzende, bestekâr, mûsikî hocası ve aynı zamanda iyi bir mütefekkir yazardır. Münir Nurettin Selçuk, Emin Ongan, Sadettin Kaynak, Sadi Işıl, Yesari Asım Arsoy, Alâeddin Yavaşça, Bekir Sıtkı Sezgin, Kani Karaca, Necdet Yaşar ve Niyazi Sayın başlıca istifade ettiği mûsikîşinaslardır. Mimarlık fakültesinden mezun olan Tanrıkörur hem mimarlık hem de mûsikî sahasında çeşitli kurumlarda görev yapmıştır. İmar ve İskan Bakanlığı Marmara Bölge Planlama Müdürlüğü, Ankara Radyosu, İstanbul Radyosu, Selçuk Üniversitesi, Kültür Bakanlığı bunlardan bazılarıdır. Türk Mûsikîsinin mevlevî ayini, münacaat, ilahi, tevşih, durak, mersiye, şuşul, nefes, peşrev, saz semâisi gibi hemen hemen her formunda 505 eser bestelemiştir. Aynı zamanda **Şedd-i Saba**, **Zavil-aşiran** ve **Gülbûse** makamlarını terkip edecek kadar kudretli bir sanatkarıdır. Mûsikîmize dair Türkçe ve farklı dillerde 100'ün üzerinde makalesi ve pek çok kitabı vardır. Yurtiçi ve yurtdışında prestiji yüksek konser salonlarında sesiyle ve sazıyla ülkemizi temsil etmiş bir sanatkarıdır. Hüzzam "*Ah bîmekânım bu cihanda*" ve hicaz "*Aşkın odu ciğerimi yaka geldi yaka gider*" ilahileri meşhurdur.

Cami Mûsikîsi'nde yakıcı ve güzel sesiyle okuduğu **Kur'ân-ı Kerîm**'le herkesi kendine hayran bırakan Hâfız Ahmed Nazif Efendi (1931), yine kendi devrinde Kur'ân hadimlerinden Üsküdarlı Hâfız Hoca Fehmi Efendi

(1942), kendi döneminin kıraat alimi ve kâriyelerinden Hacı Ahmed Niya-zi Araz, Hâfız Hayreddin Bilgen, Hâfız Ahmed Yavuz, Bulgurlulu Hâfız Hüsni, Hâfız Kemal Gürses (1939), Hâfız Burhan (1943), Hâfız Sami (1943), Nuruosmaniye Camii başımamı hâfız Hâfız Hasan Akkuş (1972), Hâfız Yaşar Okur (1966), Hâfız Ahmed Mükerrer Akıncı (1940), Ali Rıza Sağman (1964), Hâfız Mecid Sesigür (1962), Hâfız Esad Gerece (1958), Üsküdarlı Ali Efendi (1976), Reisülkurra Mehmet Rüştü Aşikkutlu (1980), Kazım Büyükaksoy (1993), Reisülkurra Abdurrahman Gürses (1999), Kurra Hâfız İsmail Biçer (1998), Dursun Çakmak (2003) vd.

Hâfız Kemal Gürses (1882-1939):

İstanbul Şehremini’de doğmuş; sesinin tizliği ve gürlüğü ile şöhret kazanmış, başta ezan, mevlid olmak üzere dini müsikînin hemen her formunu mükemmel icra etmiştir. **Nusretiye ve Süleymaniye Camii’nde** müezzin olarak görev yapmıştır. Dönemin Columbia ve Odeon plak şirketleri adına okumuş olduğu gazeller, şarkılar bugün dahi büyük beğeniyle dinlenmektedir. O dönemde gerek yurtiçi gerekse yurtdışında pek çok konser ve plak çalışmalarına imza atmıştır. Hâfız Sadettin Kaynak ile İstanbul Radyosu’nda programlar yapmıştır. Hasan Rıza Efendi, Kasımpaşalı Cemal Efendi, Bestenigar Ziya Bey ve Hacı Kirami Efendi’den istifade etti. Talebeleri Hâfız Hüseyin Tolon ve Sadi Hoşses’tir. Uşşak “*Yâ Rabbenâ yardım eyle kıyâmette*” ilahisi meşhurdur.

Sadettin Kaynak (1895-1961):

İstanbul Fatih’te dünyaya gelmiş, ilk ve orta öğrenimini burada tamamlamıştır. 9 yaşında hâfızlığını ikmal etmiş, I. Dünya harbi sebebiyle tamamlamadığı yüksek öğrenimini, askerlik dönüşü İstanbul’da ilahiyatta tamamlamıştır. İstanbul’da pek çok camiide imam-hatip olarak görev yapmıştır. Müsikî hocaları Hâfız Melek Efendi, Şeyh Mehmed Cemaledin Efendi, Neyzen Emin Yazıcı, Muallim Kazım Bey’dir. Kur’ân tilaveti, kaside, mevlid, gazel, şarkı gibi hemen her formu mükemmel icra eden mühim bir müsikîşinastır. Ancak onun en mümeyyiz vasfı başta film müzikleri olmak üzere bestekârlığı olmuştur. 1000’i aşkın bestesi olmasına rağmen günümüze 668 tanesi ulaşmıştır. Hüzzam “*Yâ Sâhibe’l-cemâl*” şuşulü ve “*Alma tenden canımı*”, şehnaz “*Bana bu ten gerekmez*”, hicaz “*Ey aşık-ı sâdıklar*” ilahileri ne bilinenleridir.

Ali Rıza Sağman (1889-1964):

Ünye’de dünyaya gelmiş, ilköğretimi esnasında hâfızlığını tamamlamıştır. Küçük yaşta Arapça, tecvid, aşere ve takrib derslerini almış; Darülfünun Hukuk Fakültesi’ni bitirmiştir. Bundan sonra çeşitli kurumlarda tarih, Türkçe,

coğrafya hocalığı yapmıştır. Hâfızlığı, mevlidhanlığının yanında besteleriyle de ön plana çıkmıştır. Hocaları Muallim İsmail Hakkı, Hâfız Cemal, Udi Yusuf Efendi, Udi Ekrem Bey, Kemani Hasan Efendi'dir. Kendi döneminde ezan, sala, mersiye, ilahi, kaside, mevlid, şarkı, türküleri plaklara okumuştur. Çok fazla bestesi yoktur. Ali Rıza Sağman aynı zamanda çok kıymetli yazılarıyla kendi döneminde adından söz ettirmiştir. Özellikle *Mevlid Nasıl Okunur? Ve Mevlidhanlar* eseri ile *Meşhur Hâfız Sami Merhum* kitabı dini mûsikî sahasına kazandırmış olduğu önemli kaynaklardandır.

Hâfız Hüseyin Tolan (1910-1976):

Selanik doğumludur. Ailesi 1924 senesinde İstanbul'a göç etmiştir. Ortaokulun ardından Beyazıt Camii İmamı İsmail Efendi'nin yanında hâfızlığını tamamlamıştır. Kapalıçarşı'da ayakkabıcılık ve daha sonra Mezarlıklar Müdürlüğü'nde din görevlisi olarak çalışmıştır. Kendi döneminin iyi bir kârîsi, mevlidhanı ve gazelhanı olarak tanınmıştır. Hocaları Ali Rıza Şengel, Refik Fersan, Münir Nurettin Selçuk, Refik Talat Alpman, Fahire Fersan, Hâfız Kemal, Vildan Niyazi Ayomak, Selahattin Pınar, Sadettin Kaynak ve Kemal Batanay'dır. Bilinen meşhur talebeleri Dursun Çakmak, Necdet Tanlak, İzzet Eskidemir ve Ahmet Muhtar Gölge'dir. Dini mûsikîye dair tevşih ve ilahiler bestelemiştir. Bunlardan İsfahan Ramazan İlahisi "*Kullarında yok sana layık meta*" adlı eseri günümüzde en çok icra edilenlerdendir.

Hâfız Kemal Tezergil (1926-1996)

Bursa'da dünyaya geldi. Dayısı Muzaffer Ozak Efendi'nin yönetiminde cami ve tekke mûsikîsinin inceliklerini öğrendi. Küçük yaşta hâfız olmuş; Fatih Camii Başmüezzini Hüsnü Efendi, Mehmet Arıtekin, Enderunlu İsmail Efendi ve Üsküdarlı Ali Efendi gibi hocalardan talim, tecvid ve kıraat okur. Beyoğlu Galata Beyazıt Camii, Beyoğlu Arap Camii, Hüseyin Ağa Camii, Eminönü Şehzade Camii ve son olarak Ağa Camii'nde müezzin olarak görev yapmıştır. Ayrıca Cahit Gözkan, Hulusi Gökmenli, Sadettin Heper, Zakirbaşı Selahaddin Gürer, Selahattin Demirtaş ve Hopçuzade Şakir Çetiner'den istifade etmiştir. Tekke muhitinde zakirbaşı olarak görev yapmıştır. Yurtiçi ve yurtdışında radyo-televizyon programları yapmıştır. 31 bestesi arasında rast "*Bu âlem buldu nûrunla bidâyet*" ilahisi çokça okunmaktadır.

Hâfız Zeki Altun (1920-1999):

İstanbul Vefa semtinde doğdu. Küçük yaşta Kur'an-ı Kerim tahsiline başlamıştır. Kalenderhane, Teşvikiye, Hüseyin Ağa, Bayezid Camii'lerinde müezzin-kayyım olarak görev yapmıştır. İstanbul Belediyesi Mezarlıklar

Müdürlüğü'nden emekli olmuştur. Hocaları; Hasan Akkuş, Abdurrahman Gürses, Hâfız Kemal, Ali Rıza Şengel, Sadettin Kaynak, Sadi Hoşses, Sadettin Heper, Hâfız Yaşar Okur, Kemal Gürses, Beşiktaşlı Hâfız Rıza Efendi'lerdir. Özellikle Kur'ân tilaveti ve mevlid okuyuşuyla ön plana çıkan Hâfız Zeki Altun, **Türkiye Hâfız-ı Kur'ân ve Mevlithanlar Cemiyeti**'nin kurulmasında önemli katkılar sunmuş ve başkanlığını yapmıştır. Tasavvufi gelişimini Karagümrük Cerrahi Tekkesi'ne uzun yıllar devam ederek elde etmiştir. 68 ilahî, 6 şügul ve 3 şarkı olmak üzere toplam 77 eser bestelemiştir. Nihavend “*Ey gönül bakma cihane*”, neva “*Ateş-i aşkınla yandır*” ilahileri meşhurdur.

Dursun Çakmak (1928-2003)

Of doğumludur. Küçük yaşlarda Kur'ân dersleri almış, göz problemi olması sebebiyle tahsilini yarıda bırakmıştır. Kapalıçarşı'da kuyumculukta çalışarak iş hayatına atılmış, sesinin güzelliği esnaf tarafından farkedince Nuruosmaniye Camii'nde ezan okumaya başlamıştır. Burada Hâfız Hasan Akkuş ve başmüezzin Haydar Efendi tarafından himaye edilmiştir. Askerlik dönüşü buraya müezzin olarak atanmıştır. Hem Kapalıçarşı hem de camii görevini birlikte yürüten Dursun Çakmak aynı zamanda Sadettin Kaynak, Hâfız Hüseyin Tolan, Kemal Gürses, Mustafa Rona, Halil Can gibi üstatlardan istifade etmiştir. Dursun Çakmak kendi döneminde özellikle güçlü ve muhrık sesini kullanarak okuduğu ezanlarla tanınmıştır. Aynı zaman Çarşı İlahi Grubu'nu kurup, yıllarca yönetmiştir. Dini müsikîye dair 182 ilahî bestelemiştir.

Kani Karaca (1930-2004):

Adana doğumludur. Üvey annesinin kıskançlığı neticesinde yüzüne atılan kezzab, gözlerini kaybetmesine sebep olmuştur. Babasının vefatını müteakip halası tarafından himaye edilmiş; 6-7 yaşlarında hâfız olmuştur. Sesinin güzelliği sayesinde şöhreti Adana ve civar illerde yayılan Hâfız Kani mevlid merasimlerinin vazgeçilmezi olmuş; gelişmesi için İstanbul'a gönderilen Hâfız, Üsküdarlı Ali Efendi ve Hâfız Sadeddin Kaynak'tan üslûp-repertuar, Sadettin Heper'den usûl ve kudüm dersleri almıştır. İstanbul Radyosu başta olmak üzere pek çok müsikî mahfillerinin aranılan adamı olmuştur. Mevlevî ayinlerinin naathanı, ramazan mukabelelerinin baş okuyucusu, yurtiçi-yurtdışı pek çok konser, kaset ve CD yayınlarının solisti olarak mevlid, ezan, kaside ve gazel icralarıyla tarihe geçmiş bir sanatkarın 20 bestesi günümüze ulaşmıştır.

Tekke Müsikîsi'nde Bektaşî, Kadirî, Rifaî, Halvetî, Mevlevî, Cerrahî, Uşşakî vd turuk-i âliye müntesiplerinin pek çok yeni ilahî ve ayinleri vü-

cuda getirdiklerini müşahede etmekteyiz. Zira 1925'te tekkeler kapatılmıştır, tasavvufî yollar değil. Bilhassa Şeyh Mesud Efendi (1908), Hacı Hâfız Rifat (1913), Balat Şeyhi Kemal Efendi (1914), Ağaçkakanlı Hâfız Emin (1914), Nureddin Dergahı zakirbaşısı Şeyh Mustafa Efendi (1915), Şeyh İbrahim Edhem Efendi (1916), Şeyh Kutbi Efendi (1918), Yeniköylü Hadi Efendi (1917), Hüseyin Halis Efendi (1919), Hünkar müezzinbaşısı Hüseyin Halid Bey (1920), Şeyh Mehmed Sinan Efendi (1924), Seyyid Nizam Hankâhı zakirbaşısı Fehmi Hoca (1934), Karababa Tekkesi Şeyhi Haydar Efendi (1936), Ebül Hamîs Mehmed Efendi (1937), Üsküdarlı Âsım Efendi (1940), Yusuf Dağseven (1945), Hüseyin Fahreddin Dede (1911), İsmail Hakkı Bey (1927), Bolahenk Nuri Bey (1910), Said Özok (1945), Ahmed Avni Konuk (1938), İzzettin Hümayı (1950), Ali Rıza Şengel (1953), Gavsı Baykara (1967), Hâfız Hüseyin Sebilci (1975), Halil Can (1973)(1976), Selahattin Gürer (1978), Muzaffer Ozak (1985), Hâfız Kemal Tezergil (1996), Selahattin Demirtaş (1997), Doğan Ergin (1998) vd.

Hüseyin Fahreddin Dede (1854-1911):

Bahâriye Mevlevihânesi'nde doğmuş; küçük yaştan itibaren babası şeyh Hasan Nazif Dede'nin himayesinde ilim ve dini mûsikî meclislerinde büyümüştür. Dönemin önemli hocalarından Farsça, Fransızca, Arapça, tasavvuf ve edebiyat dersleri almış; sesinin güzelliği, ney üflemesi, repertuarı ve bestekârlılığıyla kendi döneminde tanınmıştır. Yağlıkçızâde Ahmed Efendi, Mutafzâde Ahmed Efendi, Zekai Dede, Hacı Ratib Efendi, Rıfai Şeylelerinden Halim Efendi, Bahâriye Mevlevihanesi Neyzenbaşısı Salih Efendi, Şeyh Abdülhalim Efendi gibi üstaplardan mûsikîyi meşk etmiştir. Hüseyin Fahreddin Dede aynı zamanda iyi bir nazariyeci olup bu kıymetli bilgilerini talebeleri Rauf Yekta, Suphi Ezgi ve Hüseyin Sadettin Arel'e aktarmışlardır. En çok okunan eseri **Acemaşiran Mevlevi Âyini**'dir. Bunun dışında 1 peşrev, 2 saz semâî ve 5 şarkısı günümüze ulaşmıştır.

Eğrikapılı Mehmed Efendi (1847-1917):

İstanbul Eyüp'te dünyaya gelmiş, küçük yaşta mûsikîye merak salmıştır. Rüştîye tahsilinin ardından Evkaf Nezareti'nde memuriyete başlamış, mümeyyizlik görevindeyken emekli olmuştur. Tasavvufî gelişimini Cerahi Tekkesi Şeyhi Sertarikzade Ali Rıza Efendi'nin yanında ikmal etmiş; daha sonra bu tekkenin zakirbaşılığına getirilmiştir. Oğlu Ali Rıza Şengel gibi dönemin önemli dini mûsikîşinası olarak kabul edilmektedir. Zekâî Dede'nin rahle-i tedrisinden geçmiş ve pek çok eseri meşk etmiştir. En bilinen talebeleri oğlu Ali Rıza Şengel ve İzzettin Hümayı Elçioğlu'dur. Dini mûsikîye dair 7 ilahisi günümüze ulaşmıştır. Neva "*Halet ile bana bir hal göründü*" ilahisi meşhurdur.

Ahmed Avni Konuk (1868-1938):

İstanbul'da dünyaya gelmiş, küçük yaşta hem annesini hem de babasını kaybetmiştir. Hâfızlığını müteakip Darüşşafaka'dan mezun olmuştur. Mekteb-i Hukuk-ı Şâhâne'yi birincilikle bitirmiş, Galata Postahanesi'ne memur olarak göreve başlamıştır. Kalem müdürü, genel müdür muavini ve genel müdürlük hukuk müşavirliği görevlerinde bulunmuştur. Mevlî dervîşi olup iyi derecede Arapça, Farsça ve Fransızca bilmektedir. En önemli mûsikî hocaları Zekai Dede, Hacı Kirâmî Efendi'dir. Talebeleri Neyzen Emin Dede, Halil Can, Kemal Batanay, Dr. Cemil Özbal, Sadeddin Heper, Dr. Emin Kılıç Kale'dir. Neyzen Hacı Emin Dede onun hakkında "**döneminin İtrîsi**"dir ifadesini kullanmıştır. Nota bilmeyen Ahmed Avni **Dilkeşîde ve Bend-i Hisar** makamlarını terkip etmiştir. Şerh, tercüme ve telif türünden 30'u aşkın eser kaleme almıştır. Mûsikîye dair yaklaşık 40 eseri vardır. Bu eserler arasında *Fihrist-i Makâmât* adlı kâr-ı nâtıkta 119 makam gösterilmiştir.

Kenan Rıfâî (1867-1950):

Selanik'te dünyaya gelmiş; ilk manevî terbiyeyi annesinden almıştır. Galatasaray Sultanî'sinin ardından Hukuk Fakültesinden mezun olmuştur. Balıkesir İdâdîsi müdürlüğü; Adana, Manastır, Kosova, Üsküp ve Trabzon'da görev yaptı. Daha sonra Medine'de 4 yıl kaldı. Burada Ahmed er-Rıfâî'nin neslinden Seyyid Hamza er-Rıfâî'ye intisap etti. Kısa sürede icazet alıp halifelik kendisine verildi. İstanbul'a döndüğünde **Ümmü Kenan Dergâhı**'nda postnişin olarak irşad vazifesinde bulundu. Tasavvufî irşadın yanında döneminin önemli ilim, fikir ve sanat çevrelerine nüfuz etmiştir. Kendisinden müstefid olanlardan bazıları Server Hilmi Bey, Hattat Aziz Efendi, Semiha Cemal Hanım, Ziya Cemal Büyükkaksoy, Safiye Erol, Ekrem Hakkı Ayverdi ve Samiha Ayverdi'dir. Pek çok ilahi bestelemiştir. Rast "*Mevlâye sallî ve sellim*" kaside-i bürde bestesi, uşşak "*Aşk beni etti zebun*" ilahileri bilinen eserlerinden birkaçıdır.

İzzettin Hümayî Elçioğlu (1875-1950):

İstanbul Fatih'te doğmuştur. Babası Şeyh Hâfız Ahmed Şemseddin'dir. Küçük yaşta tekke ortamında büyüyen İzzettin Hümayî, okul tahsilinin ardından Dahiliye Nezareti'nde göreve başlamıştır. Ardından muallimlik görevine başladı çeşitli kurumlarda hocalık yaptı. En çok istifade ettiği hocası İsmail Hakkı Bey'dir. Talebeleri arasında Hayri Yenigün ve Yesari Asım Arsoy en çok bilinenlerdir. Aynı zamanda sesi de çok güzel olan İzzettin Hümayî döneminin önemli mevlidhânlarından ve Kenan Rıfai Tekkesi'nin de **zakirbaşısıdır**. 3000'in üzerinde hemen her formda bestesi vardır. An-

çak bilinen ayin, tevşih, naat, ilahi, şarkı ve marş olarak 100'e yakın eseri günümüze ulaşmıştır. *İlahiyat-ı Kenan* adlı eserde 30 civarında ilahisinin notası bulunmaktadır. Hicazkar “*Bir nokta idim kıldı beni kâmet-i Tübâ*” ilahisi meşhurdur.

Ali Rıza Şengel (1879-1953):

Eyüp'te doğmuştur. Babası Eğrikapılı Mehmed Efendi'nin zakirbaşılığı sebebiyle küçük yaştan itibaren mûsikî ile hemhal olmuştur. Bu yaşlarda klasik eserleri icra ederdi. Hocaları başta babası olmak üzere, Muallim İsmail Hakkı Bey, Rıfai Şeyhi Mesud Efendi, Kadiri Şeyhi Raşid ve Remli Dergahı Şeyhi Halis Efendi'den meşk etti. Mûsikî-i Osmânî Cemiyeti, İstanbul ve Ankara radyoları, İstanbul Belediye Konservatuvarı İcra Heyeti'nde vazifelerde bulundu. 1000'i aşkın bestesi bulunan Ali Rıza Şengel'in *Türk Mûsikîsi Klasikleri İlahiler* Abdülkadir Töre-Ali Rıza Şengel koleksiyonunda yaklaşık 50 ilahisi bulunmaktadır. Gerdaniye “*Âşık-ı Yezdân der Allah Allah*” ilahisi çok bilinir.

Râkım Elkutlu (1870?-1948):

İzmir'de doğmuş, burada öğrenim görmüştür. İzmir Mevlevihânesi Şeyhi Neyzen Emin Dede'den mûsikî meşk etmiş; Hisar Camii'nde imamı olan Rakım elkutlu, Tanburi Ali Efendi, Santo Şikârî'den üslup, repertuar, nazariyat dersleri almıştır. Dik ve gür bir sese sahip olan Râkım hocanın, âyîn-i şerif, tevşih, durak, ilahi, beste, şarkı, ağır semâî, yürük semâî, marş formlarında 600 civarında bestesi vardır. Talebeleri Bekir Sıtkı Sezgin, Hâfız Kemal Çavuşoğlu, Hâfız İsmail Özses, Mualla Geçergün, Hüseyin Mayadağ, İsmet Yazar, İsmail Demirdöven'dir. Segâh “*Zâtını davet buyurdu bu gece Rabbü'l-Muîn*” tevşihî meşhurdur.

Halil Can (1905-1973):

Üsküdar'da dünyaya gelmiş; eczacılık mektebini bitirdikten sonra göreve başlamıştır. Anadolu'da 20 yıl askeri hastanelerde görev yaptıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. 1953-1971 seneleri arasında **İstanbul Belediye Konservatuvarı'nda Tasnif ve Tesbit Heyeti** üyeliğinde, 1960-1971 arası **İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde dini mûsikî hocalığı** yapmıştır. Mevlevî dervişi Halil Can, Neyzen Emin Dede'den ney dersleri, Ahmed Avni Konuk, Rauf Yekta Bey, Enderüni Hâfız Ömer ve Bestenigar Ziya Bey'lerden mûsikî meşketmiştir. Bir müddet Ankara Radyosu'nda Neyzenlik ve mûsikî hocalığı yapmıştır. Hisar-bûselik ve bayatî- buselik makamlarında iki peşrevi var. Halil Can mûsikîye dair pek çok araştırma, makale ve tenkit yazıları kaleme almıştır.

Hâfız Hüseyin Sebilci (1894-1975)

Fatih'de doğmuştur. Uşşâkî Dergahı Şeyhi Saadettin Efendi'nin torunudur. Cami ve tekke mûsikîsinin icra edildiği bir muhitte büyümüştür. Hocaları Bahariye Mevlevîhânesi kudümzenbaşısı Şevki Bey, Hüsameddin Dergahı Postnişini amcası İzzet Efendi, Zakirbaşı Şeyh Cemal Efendi'dir. Hâfız Hüseyin Sebilci kendi döneminin en büyük **mersiyehanı** olarak kabul edilmektedir. Bu mühim geleneği talebesi Hâfız Celal Yılmaz'a talim ettirmiştir. Pek çok tekkenin **zakirbaşılığını** yapmış ehl-i beyt sevdalısı olan Hüseyin Sebilci, tekke ve zaviyelerin kapatılması sonucu çeyrek asır muhtelif mekanlarda gazelhanlık ve hânendelik yapmıştır. Azami derecede her yıl Konya'ya mevlevî ihtifallerine katılmıştır. Kendine has bir okuma üslubu olan Hüseyin Sebilci aynı zamanda çok iyi bir dini mûsikî bestekârı olup günümüze 43 bestesi ulaşmıştır. Bunlardan uşşak "*Âbidân-ı Mustafa'yız*", rast "*Ey güzellerden güzel*", hüseyini "*Şu benim divane gönlüm*", uşşak "*Bülbüller sazda*" ilahileri çok okunan eserlerdir.

Selâhattin Gürer (1896-1978):

İstanbul Şehremini'de dünyaya gelmiştir ve "**Albay**" ismiyle tanınmıştır. Tekkede büyümüş ve son dönem **zakirbaşılıklarından** birisi olmuştur. Babasını kaybedince dayıları zakirbaşı Hâfız Hüseyin Halis Efendi ve Şeyh Raşid Efendi'nin himayesinde büyümüştür. Çeşitli askeri vazifeler aldıktan sonra albay rütbesiyle İstanbul Maslak Muhabere Deposu'ndan emekli olmuştur. Hocaları Şeyh Hüseyin Halis Efendi, Şeyh Raşid Efendi, bacanağı Ali Rıza Şengel ve Hüseyin Sadeddin Arel'dir. Remli Dergahı'nda okunan ilahi, şughul, durak gibi 1000'ler eseri ezberlemiş ve sonraki nesillere aktarma gayretinde olmuştur. Rıfai ve Kadiri tarikatında hilafet alan Selâhattin Gürer, bir müddet sonra bu tarikatların tekkelerinde zakirbaşı olarak hizmet etmiştir. Çok sayıda ilahi bestelemiştir. En çok okunan besteleri neva "*Dolap niçin inilersin*" ve segah "*Alemler nura gark oldu*" ilahileridir.

Muzaffer Ozak (1916-1985)

İstanbul Karagümrük'te dünyaya gelmiş; ilk tahsilini Uşşaki Şeyhi Abdurrahman Sami Saruhani'nin riyasetinde sürdürmüştür. Ardından Fatih Camii İmamı Mehmed Rasim Efendi, Gümilcineli Açıkbaş Mustafa Efendi, Nevşehirli Hacı Hayrullah gibi hocalardan Kur'ân-ı Kerîm, tecvid, Arapça, tefsir, fıkıh, hadis derslerini almıştır. Küçük yaşta hâfızlığını tamamlamıştır. Öncelikle Ali Yazıcı Camii, Soğan Ağa, Kefeli Camii, Kapalı Çarşı Camii'nde görev yapar. Kefeli Camii imamı Şakir Efendi'den kitapçılık sanatını öğrenir. Dini mûsikîye dair dersleri Hâfız İsmail Hakkı, Hâfız Hüseyin Tolon ve Nuri Korman'dan alır. 20. yüzyılın önemli mu-

tasavvıfları arasında gösterilen Muzaffer Ozak efendi pek çok tarikin be-rakatından istifade etmiştir. Son olarak Halveti-Cerrahi Şeyhi Fahreddin Efendi'ye intisap etti. Ardından 1966 yılından vefatına kadar **Nureddin Cerrahî Tekkesi'nin 19. Türbedarı ve postnişini olarak** irşad vazife-sinde bulunmuştur. **Sahaflar şeyhi** olarak kabul edilen Muzaffer Efendi, tekke mûsikîsinin gelişimine çok büyük katkılar sağlamıştır. Yurtiçi ve yurtdışında tekkeye ait zenginliklerimizi bihakkın temsil etmiştir. Gerek şiiirleri gerekse besteleri bugün hemen hemen her mahfilde sevilerek okun-maktadır. Güftesi ve bestesi kendine ait 31, bestesi kendine ait 30, güftesi kendine ait 118 eser vardır. Hicaz “*Ömrüm bitirmiş*”, hicaz “*Gece gündüz döne döne*”, hüseyini “*Meded ya Gavsul-A'zam*”, hüzzam “*Açıldı bu gece abvabı rahmet*”, saba “*İbret al azizim*” çokça okunan eserlerindedir.

Salahaddin Demirtaş/Salâhî Dede (1912-1997)

İstanbul Kasımpaşa'da doğdu. Uşşakî zakirbaşı Demirtaş Hüsameddin Efendi'nin oğludur. İlk mûsikî eğitimini babası ve ablasından alan Sela-haddin Demirtaş, küçük yaşta babasıyla dergahlara giderek zikirlerle katılır ve ilahi meşkederdi. Çeşitli vazifelerde bulunduktan sonra Muzaffer Ozak Efendi'nin himayesiyle kitapçılık yapar. Ardından kendine ait **Salâh-Bilici Kitapevi'ni** kurar. Nureddin Cerrahi Âsitanesi son şeyhi Fahreddin Efendi'ye intisap eder. Bundan sonra vefatına kadar bu tarikte hizmet eder. Konya ihtifallerine fasılasız her yıl katılma gayretinde olmuştur. Hocaları Kadiri zakirbaşı Kasımpaşalı Şeyh Cemal Efendi, Hüseyin Sebilci, Al-bay Salahaddin Gürer ve Cerrahi âsitânesi zakirbaşı Necati Efendi'dir. Talebeleri Yusuf Ömürlü, Ömer Tuğrul İnançer, Ahmed Özhan, Hasan Semerkantlı, Ahmet Muhtar Gölge beylerdir. Dini mûsikîye dair dönemin en kudretli zakirbaşı ve bestekârlarından birisi olarak gösterilen Salahaddin Demirtaş'ın 1 nefes ve 36 ilahisi günümüze ulaşmıştır. Bu eserler arasın-da acemaşiran “*İrfan meclisine erişebilsem*”, şehnaz “*Aceb hayran oldum aşka uyalıdan*”, muhayyerkürdi “*Hak şerleri hayreyler*” ve neveser maka-mındaki “*Ey aşıkı dildade*” besteleri çokça okunmaktadır.

Doğan Ergin (1941-1998):

Çanakkale doğumludur. Babasının mûsikîşinas olması hasebiyle küçük-lükten mûsikî ortamında büyümüştür. Çanakkale Mûsikî Cemiyeti'ne kü-çük yaşta başlamış ve lise son sınıfa kadar bu cemiyette mûsikî icra etmiş-tir. Ney sazına merak salan Doğan Ergin'e ilk ney takımını Ahmet Amiş Efendi'nin torunu Hayri Tümer hediye etmiştir. İstanbul'da Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ne başlamıştır. Ardından İstanbul Belediye Konservatuvarı'na kayıt olmuştur. Hocaları Münip Pekin, Münir Nurettin Selçuk, Şefik Gürmeriç, Süheyla Altmışdört, Melahat Pars, Nev-

zat Atlı, Naime Batanay'dır. **TRT İstanbul Radyosu, İstanbul Devlet Klasik Türk Müziği Korosu, İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu, Konya Tasavvuf Müziği Korosu ve Sema Topluluğu**'nda görevler almıştır. Hatta bu topluluklardan ikisinin kurulmasına ön ayak olmuştur. **Klasik Türk Sazları Beşlisi** grubunun kurucusu olup bu grup aracılığıyla çok önemli hizmetlerde bulunmuştur. Çoğunluğu dini mûsikî eserleri olmak üzere toplam 54 tane eser bestelemiştir. Hicaz "*Her kelâmın alâsı Lâ İlâhe illallah*" ve nihavend "*Aşkın ile aşıklar*" ilahileri meşhurdur.

Safer Dal Hz. (1926-1999):

İstanbul Eğrikapı'da dünyaya geldi. II. Dünya savaşı sebebiyle ortaokulu tamamlayamadı. Esnaf olarak çeşitli işlerde çalıştı. Tasavvufi olarak Kadirihâne Şeyhi Gavsî Efendi, Kadiri-Rıfâî şeyhi Muhyiddin Ensârî Efendi, Büyük Cemal Efendi, Cemaleddin Server Revnakoğlu, İbrahim Fahreddin Efendi'den istifade etti. Fahreddin Efendi'ye intisap etti ve vefatına kadar hizmetinde bulundu. Ardından Muzaffer Ozak Efendi'nin yanında bulundu. 1985'te postnişin olarak irşad vazifesine başladı. Bugün tekke mûsikîsine dair 1000'lerce eserin derlenmesinde ve notaya alınmasında Sefer Dal Efendi'nin çok büyük katkısı vardır. Kendine ait 9 ilahisi vardır. Bunların en meşhuru hüseyini "*Tevhid etsin dilimiz*" ilahisidir.

Yararlanılan/Önerilen Kaynaklar

- Akar, Harun, *Bolahenk Nûri Bey'in Hayatı ve Eserleri*, CÜSBE Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Akgündüz, Murat. "Osmanlı Padişahlarının Özel İmamları: İmâm-ı Sultâniler", *İS-TEM İslâm Sanat, Tarih, Edebiyat ve Mûsikî Dergisi*. Sayı: 7, Konya 2006.
- Akpınar, Hüseyin. "*Gülşenilik'te Mûsikî ve Mûsikîşinâslar*", Basılmamış Doktora Tezi, Harran Üniversitesi S.B.E. 2004.
- Aksoy, Hasan. "Mehmed Şâkir Efendi", *DİA*. C. 28.
- Alimdar, Selçuk. *Osmanlı'da Batı Müziği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.
- Aydın, Bilal, *Türk Din Mûsikîsinde Muzaffer Ozak'ın Yeri ve Eserlerinin Tasnifi*, SDÜSBE Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Bardakçı, Murat. "Hâfız Post'un Kayıp Bilinen Elyazması Güfte Mecmûası", *Antik ve Dekor*. Sayı: 120, İstanbul 2010.
- Barkçin, Savaş. *Ahmed Avni Konuk Görünmeyen Umman*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2011.
- Başer, Fatma Adile. *Türk Mûsikîsinde Abdülbâkî Nâsır Dede: Abdülbâkî Dede'nin Hayatı ve "Tedkik u Tahkik"*. İstanbul: Fatih Üniversitesi Yayınları, 2013.

- Behar, Cem. *Ali Ufkî ve Mezmurlar*. İstanbul 1990.
- Behar, Cem. *Osmanlı/Türk Musikisinin Kısa Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2015.
- Beliğ, İsmail. *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*. Bursa 1302.
- Benlioğlu, İbrahim. “XVII ve XVIII. Yüzyıl Bursa’da Yetişen Mûsikîşinâslar”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi S.B.E. 1998.
- Büyüker, Kamil, “Mevlidhanlık Geleneğine Kayıt Düşmek ve H. Rahmi Şenses”, *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dini Mûsikî Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Amasya: 2017, 549-563.
- Cansevdi, Arife Papatya, *Neyzen Doğan Ergin’in Hayatı ve Besteleri*, MÜSBE Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ceyhan, Âdem. “*Bedri Dilşâd’ın Murâd-Nâmesi*”, Basılmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi S.B.E. 1994.
- Dal, Mehmet Fahrettin; Çakır, Adalet, “Dal, Safer”, *DİA*, Ek-1, 2016, 304-305.
- Düzcan, Abdurrahman, “*Dursun Çakmak Hayatı ve Besteleri*”, MÜSBE Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Erdemir, Avni. *Anadolu Sahası Musikîşinâs Dîvan Şâirleri*. Ankara 1999.
- Ergun, Sadeddin Nüzhet. *Türk Şâirleri*. İstanbul 1936.
- Ergun, Sadettin Nüzhet, *Türk Mûsikîsi Antolojisi I-II*, İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1943.
- Ergüner, Süleyman. “*Kutb-ı Nâyî Osman Dede ve Rabt-ı Tâbirât-ı Mûsikî*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi S.B.E. 1991.
- Ergür, Cumhur Enes, *Mûsikîşinas Zeki Altun’un Hayatı ve Eserleri*, MÜSBE Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Ergür, Cumhur Enes, *Salâhî Dede –Salâhaddin Demirtaş Hayatı ve Eserleri*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2011.
- Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*. C.I.
- Gazimihal, Mahmut R.. *Bursa’da Musikî*. Bursa 1943.
- Gölpınarlı, Abdülbâki. *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*. İstanbul: İnkilap Yayınevi, 1983.
- Güntekin, Mehmet. “Kani Karaca”, *Müziyenler*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2014.
- Hasipek, Ahmet. “Beyoğlu Ağa Camii’nin Mûsikîşinas Müezzini Hâfiz Kemal Tezergil”, *Online Journal Of Music Sciences*, 3/1(2018), 109-124.
- Hüdayî, Aziz Mahmud. *Vâkıât-ı Üftâde*. Selimağa Ktp. Hüdayî Yz. Nu. 574.
- İnal, İ. Mahmut Kemal, *Hoş Sada*, İstanbul: Maarif Basımevi, 1958.
- İnançer, Ömer Tuğrul. “Tarikatlar Müziği”, *Müzikalite Dergisi*. İstanbul 2000.
- Kara, Mustafa. *Eşrefoğlu Rûmî*. Ankara: DİA, 1995.
- Kaya, M. Refik, *Hüseyn Fahreddin Dede*, İTÜSBE Yüksek Lisans Tezi, 1993.

- Kerovpyan, Aram ve Altuğ Yılmaz. *Klasik Osmanlı Müziği ve Ermeniler*. İstanbul: Surp Pırgıç Ermenî Hastanesi Vakfı Kültür Yayınları, 2010.
- Kut, Turgut. “Ali Ufkî Bey”, *DİA*, C. 2.
- Mehmed Şemseddîn. *Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa 1332.
- Merâgî, Abdülkâdir-i. *Câmiu'l-elhân*. Nûruosmâniye Ktp, No. 3644; *Makâsıdu'l-elhân*. Nuruosmaniye Ktp, No. 3656; *Risâle-İ Fevâid-i Aşere*. Nûruosmaniye Ktp, No. 3651;
- Gıyaseddin Muhammed Handmîr, *Târih-i Habîbüssiyyer fi Ahbâr-ı Efrâd-ı Beşer*. C. 3, Tahran 1362.
- Mirzâzâde Sâlim. *Tezkire-i Sâlim*. İstanbul: İkdâm Matbaası, 1315.
- Mustafa Safâyî. *Nuhbetü'l-âsar (Tezkire-i Şuarâ)*. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr.2549.
- Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn, *Mecmûa-i İlahiyyât*. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr.3397.
- Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn, *Tuhfe-i Hattâtîn*. İbnülemin Mahmud Kemâl (nşr.), İstanbul 1928.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2006.
- Öncel, Mehmet. “Ahmed Irsoy”, *Müziyenler*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2014.
- Öncel, Mehmet. “Hâfız Kemal Batanay’ın Besteli Mevlidi”, *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7/1 (2020): 279-304.
- Öncel, Mehmet. “Rauf Yektâ Bey’in Âti, Yeni Mecmua, Resimli Kitap ve Şehbâl Adlı Mecmualarda Müsikî İle İlgili Makalelerinin İncelenmesi”, *MÜSBE Yüksek Lisans Tezi*, 2010.
- Öncel, Mehmet. “Türk Din Müsikisinde Mevlid Formu (Bekir Sıtkı Sezgin Veladet Bahri Örneğinin Notasyonu ve Makam Analizi)”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1102-1133.
- Öngören, Reşat, “Konuk, Ahmet Avni”, *DİA*, İstanbul: 2002, 26, 180-182.
- Özalp, *Türk Müsikisi Tarihi I-II*, Ankara: MEB Yayınları, 2000.
- Özcan, Nuri, “Hâfız Kömür Efendi”, *DİA*. C. 15; Özcan, Nuri, “Can, Halil”, *DİA*, İstanbul: 1993, 7, 140.; “Darülelhan”, *DİA*, İstanbul: 1993, 8, 518-520; “Hâfız Burhan”, *DİA*, Ankara: 1997, 15, 88-89; “Hâfız Kemal”, *DİA*, İstanbul: 1997, 15, 92-93; “Hâfız Sâmi”, *DİA*, Ankara: 1997, 15, 102-103; Özcan, Nuri, “Hüseyin Fahreddin Dede”, *DİA*, İstanbul: 1998, 18, 546-547; “Derviş Abdi, Kefeli”, *DİA*. C. 9; “Addülkâdir-i Merâgî”, *DİA*, C. 1, İstanbul: T.D.V.; “Derviş Abdülhay Celvetî”, *DİA*. C. 1.; “Derviş Ömer Efendi”, *DİA*. C. 9; “Eğrikapılı, Mehmed Efendi”, *DİA*, İstanbul: 2003, 28, 452; “Hâfız Post”, *DİA*. C. 15; “Hasan Efendi, Zâkiri”, *DİA*. C. 16; “Hâşim Bey”, *DİA*. C. 16; “Hüseyin Fahreddin Dede”, *DİA*. C. 18; “İbrahim Efendi, Edirneli”, *DİA*. C. 21; “Okur, Yaşar”, *DİA*, İstanbul: 2007, 33, 340-341; “Osmanlı Döneminde Yazılmış Yegâne Müsikîşinâslar Tezkiresi:

- Atrabülâsâr”, *İlim ve Sanat*. İstanbul 1992; “Osmanlılar (Mûsikî)”, *DİA*. C. 33; “Rifat Bey, Sermüezzîn”, *DİA*. C. 35; “Sadeddin Kaynak”, *Müzişyenler*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2014; “Sağman, Ali Rıza”, *DİA*, İstanbul: 2008, 35, 489-490; “Sezgin, Bekir Sıtkı”, *DİA*, İstanbul: 2009, 37, 82-83; “Şengel, Ali Rıza”, *DİA*, İstanbul: 2010, 38, 537-538; “Tanrıkorur, Cınuçen”, *DİA*, İstanbul: 2010, 39, 572-574; “Tolan, Hüseyin”, *DİA*, İstanbul: 2012, 41, 232-233; “XV ve XVI. Yüzyıllarda Türk Dünyasında Musikî”, *XV ve XVI. Asırları Türk Asrı yapan Değerler Tartışmalı İlmî Toplantısı*. İstanbul 1977.
- Özergin, M.Kemal. “Hace Abdülkâdir Merâğî’nin Manzûm Bir Arzıhalî ” Kemal Çığa Armağan, İstanbul 1984.
- Paçacı, Gönül. *Osmanlı Müziğini Okumak: Neşriyat-ı Musikî*. İstanbul: İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı, 2010.
- Polattemir, Ali. “*Türk Din Müsikîsi Üstadlarından Sebilci Hüseyin Efendi*”, FÜS-BE Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Sahâif’ul-Ahbâr, Münecim Başî Tarihi, C. 3, İstanbul 1285.
- Sanal, Ali Haydar. “Arel, Hüseyin Sadeddin”, *DİA*, İstanbul: 1991, 3, 352-354.
- Sarı, Mehmet Ali. “Üsküdarlı Ali Efendi”, *DİA*, İstanbul: 2012, 42, 376.
- Serin, Muhittin. “Gürer, Selâhattin”, *DİA*, Ankara: 1996, 14, 316-317.
- Serin, Muhittin. *Kemal Batanay*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2010.
- Sezgin, Bekir Sıtkı, “Elkumlu, Mehmet Râkım”, *DİA*, İstanbul: 1995, 11, 55-56.
- Şeyhî Mehmed. *Vakâyiü’l-fuzalâ*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1989.
- Şeyhülislâm Mehmed Es’ad. *Atrabü’l-âsâr*. İstanbul Üniversitesi Ktp., T.6204.
- Tanrıkorur, Cınuçen. “Osmanlı Müsikîsi”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*. İstanbul 1998.
- Terbiyet, Muhammed Ali. *Dânişmendân-ı Âzerbaycan*. Tahran 1314.
- Topuzoğlu, Tefîk Rüştü. “Ozak, Muzaffer”, *DİA*, İstanbul: 2007, 34, 16-17.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi*. Ankara 1983.
- Wright, Owen. “Abdülkâdir Al-Marâğhî And Ali B. Muhammad Binâ’ı: Two Fifteenth-Century Examples Of Notation”, *Bulletin Of the School Of Oriental Studies University Of London*. Part 1: Text, London 1994.
- Yektâ, Rauf. *Esâtîz-i Elhân*. Nuri Akbayar (hızl.). İstanbul: Pan Yayıncılık, 2000.
- Yıldırım, Mustafa. *Son Osmanlı Mersiyehânı Sebilci Hüseyin (Okurlar) Efendi’nin Bestelerindeki Tavır Özellikleri*, GÜGSE Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- [https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/content/darulelhan-tarihcesi/hakkinda\(7/12/2020\)](https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/content/darulelhan-tarihcesi/hakkinda(7/12/2020))
- <https://semazen.net/gavsi-baykara-o-1967-bestekâr-neyzen/> (Yazan: Bayram Ali Kaya 01/01/2021)
- <http://www.geredecevaplar.org.tr/Icerikler.aspx?ID=53> (02/01/2021)
- <https://dergi.diyaret.gov.tr/makaledetay.php?ID=3560> (02/01/2021)